

ARBEJDSLØSHEDEN SOM KRONISK SAMFUNDSONDE

FOREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING DEN 26. FEBRUAR 1935

AF F. ZEUTHEN

ORDENE »ekstraordinær« og »Krise« er vel efterhaanden, navnlig hos de yngre, blevet Udtryk for Tidens ordinære Besværligheder og Ubehageligheder. Vi, der har oplevet Førkrigstiden — og med Hensyn til den sidste Forværrelse har oplevet Tiden før 1930 — har derimod stadig Tilbøjelighed til at se Nutidens Besværligheder som noget unormalt og unaturligt, man haaber snart vil forsvinde igen. I de fleste af Aarene siden Verdenskrigen har der sikkert været en udbredt Fornemmelse af, at man levede under ekstraordinære Forhold, i en ubehagelig Overgangsperiode, som man i mange Tilfælde har følt som Krise sammenlignet med tidligere roligere Tider.

Jeg skal om lidt vende tilbage til det Hovedspørgsmaal, om der efter Krigen er indtraadt en Forværrelse af mere blivende Karakter — og ikke mindst om der i de sidste 3—4 Aar maa antages at være indtraadt en tilsvarende yderligere Forværrelse, som maa formodes at være af mere langvarig Karakter. Til Forklaring af Foredragets Titel skal jeg minde om, at en kronisk Sygdom ikke behøver at være uhelbredelig, men at den sædvanligvis er langvarig og eventuelt viser sig som en Række akute Anfald med væsentlig Bedring i Mellemtiden. Den kan være konstitutionel — det vil her sige, at Arbejdsløsheden er nøje knyttet til Samfundets nuværende økonomiske og sociale Struktur. Før jeg kommer ind paa Diagnose og mulige Midler mod Ondet, skal jeg sige lidt om Maa-lingen af Symptomerne.

Medens Arbejdsløshedsprocenten for organiserede Arbejdere her i Landet i Aarene før Krigen gennemgaaende kan siges at have ligget omkring 10 pCt., hvoraf den normale Vinterarbejds-løshed i Byggeri og Anlægsfag havde Ansvar for en meget stor Del, var Gennemsnittet for 1918—30 15—16 pCt., og efter 1920 var Procenten i intet Aar under 10. De sidste Aar viser en stærk yder-

ligere Forværrelse, nemlig en Stigning fra Efterkrigstidens ny Normal paa godt 15 pCt. til omkring det dobbelte i 1932 og 1933 (henholdsvis 32 og 29 pCt.) og ca. 22 pCt. for Aaret 1934 som Helhed. Hele Aaret 1934 var væsentlig bedre end det foregaaende; men de sidste Tal fra 22. Februar (1935) viser dog 28 pCt. Arbejdsløshed blandt de organiserede mod 31½ pCt. forrige Aar. Bedringen er altsaa foreløbig svunden ind til næsten intet, og det absolute Antal ledige var 110.000 organiserede plus 20.000 personlig tilmeldte, det vil vel ialt sige omkring 150.000 arbejdsløse, eller naar Familierne medregnes op mod 400.000 Personer. I den bedste Tid af Sommeren 1934 var Tallene halv saa store.

Andre Landes Statistik viser tilsvarende Tal. I England har Beveridge fremhævet de 3 nævnte Stadier paa Arbejdsløshedens Vej: Førkrigstiden, Efterkrigstiden og de allersidste Aar. For Englands Vedkommende kan den sidste Forværrelse betegnes ved en Stigning fra ret konstant ca. 1 Mill. i Aarene før 1930 til ca. 2 Mill. i de følgende Aar. I Amerika regnes de sidste Aar med ca. 10 Mill. arbejdsløse. Ogsaa i de andre Lande har der i det sidste Aar været nogen Bedring.

Nu er det velkendt, at alle disse Tal maa tages med Forsigtighed, og at man navnlig skal være forsigtig med at sammenligne Lande med forskellige Erhvervsforhold eller forskellig Lovgivning, men ogsaa med at sammenligne Tal fra forskellige Perioder i samme Land, idet Stigningen i Organisationernes Medlemstal baade kan tænkes at paavirke det absolute Antal arbejdsløse og Procenterne. Hvor Statistiken omfatter hele den tvangsforsikrede Arbejderbefolkning, er der dog næppe Fare for Misvisning.

Jeg skal imidlertid holde mig til Spørgsmaalet om, hvorvidt de danske Arbejdsløshedsprocenter ikke alligevel kan tages som en brugbar, omtrentlig Maalestok for de senere Aars Stigning i Arbejdsløsheden. Spørgsmaalet er belyst dels i en nylig udkommen Artikel af Lektor Nybølle i Socialt Tidsskrift¹⁾, dels ved den Arbejdsløshedstælling²⁾ som blev afholdt den 30. Juni 1934. Den stærke Tilgang til Fagforeninger og Arbejdsløshedskasser i de sidste Aar, hvorved man kommer op paa omtrent samme Organisationsgrad som i 1921, betyder ikke en Tilgang af daarligere Folk. Arbejdsløshedstællingen i Sommer viser, at de i de sidste Aar indmeldte var mindre udsatte for at blive arbejdsløse end de tid-

¹⁾ 1935, S. 1.

²⁾ Om denne foreligger foreløbig en dubliceret Redegørelse fra Arbejdsløshedsraadet, jfr. Artiklen foran S. 113 ff. af Lektor H. Cl. Nybølle.

ligere indmeldte. De samme Personer havde ogsaa før Indmeldelsen en forholdsvis lille Ledighed. Tilgangen er overvejende sket i de daarligst organiserede Fag, blandt Landarbejderne og Handels- og Kontormedhjælperne. Da Stigningen i Medlemstal samtidig synes at være ret normal for de faglærte, synes der heller ikke at have været nogen væsentlig Standsning i den normale Afgang af mindre egnede Medlemmer paa Grund af Lovbestemmelser om Kontingenthjælp o. s. v., som formentlig ogsaa maatte virke her. Som det fremhæves af Lektor Nybølle, kan man ikke, fordi Organisationernes Medlemstal fra 1. December 1931 til 1. December 1934 steg med 47.000 beskæftigede og 39.000 arbejdsløse, slutte, at 39.000 af de nye Medlemmer gik til de arbejdsløse. Den store Stigning i disses Antal beror meget naturligt paa, at et stort Antal (15.000) af de tidligere Medlemmer samtidig er gaaet over fra de beskæftigedes til de arbejdsløses Gruppe.

Naar saaledes de mange ny Medlemmer ikke er af beskæftigelsesmæssig ringere Kvalitet end de gamle Medlemmer, har deres Indmeldelse i Fagforening og Kasse ikke kunnet medføre, at Arbejdsløshedsprocenterne blev et overdrevent Udtryk for den virkelige Arbejdsløshed. Om den stigende Organisationsgrad har bidraget til at øge den virkelige Arbejdsløshed, bliver et andet og mere alvorligt Spørgsmaal, som dog formentlig mere maa angaa hele Efterkrigsniveauet end de allersidste Aars Stigning. Stigningen i de absolutte Antal anmeldte ledige beror sikkert i nogen Grad paa den stigende Organisation, hvorved den tilstedeværende Arbejdsløshed kommer frem i Dagens Lys.

Det er ikke alene Organisationerne, der er vokset, men ogsaa det samlede Antal Arbejdere og Funktionærer er vokset med henholdsvis 134.000 og 40.000 mellem de to Folketællinger 1921 og 1930, og Antallet af Personer i fuldt arbejdsdygtig Alder (20—60 Aar) er alene i 3-Aaret 1930—33 vokset med 100.000.

Hvor mærkeligt det lyder, giver det aftagende Antal Fødsler sig midlertidig Udslag i en relativ Overbefolkning af de arbejdsdygtige Aldersklasser. Hele Befolkningstilvæksten i Perioden 1921—33 falder paa Aldersklasserne 20—60 Aar. Børnene er begyndt at tage af i Antal, medens den store Stigning i de gamles Antal først vil komme væsentlig senere. Standsningen i Udvandringen betyder ogsaa en Del sammenlignet med tidligere Aartier. Samtidig er Kapitalimporten standset, og Tidens Ulykker har ogsaa paa anden Maade hæmmet den til Befolkningstilvæksten svarende normale Udvidelse af Produktionens Rammer.

Trykket falder saa tilmed med koncentreret Styrke paa By-erhvervene, idet Landbruget efter Arbejdsløshedsraadets Beregning har afgivet omkring en Snes Tusind Mand under de sidste Aars Landbrugskrise.

Intet Under derfor, at der findes en Masse arbejdsløse samtidig med, at mange Industrier, navnlig de valutabeskyttede, gaar for fuld Kraft.

Det Spørgsmaal er blevet rejst, om de mange arbejdsløse, det store Antal som var ledige i Sommerens bedste Tid, da baade Konjunktur og Sæson syntes gunstig, og om navnlig de mange, som havde gaaet meget længe ledige, var egnede til normal Beskæftigelse. Ialt 51.000 organiserede Arbejdere havde været ledige i mindst Halvdelen af 2-Aaret før Tællingen, heraf de 18.000 mindst i $\frac{1}{4}$ af Tiden, og blandt de uorganiserede personlig tilmeldte staar det nærmest endnu værre til. Maa denne aarevise Ledighed for en stor Del af Arbejderstaben ikke tages som sikkert Tegn paa ringe Kvalifikationer?

Der kan imidlertid tænkes flere Forklaringer paa den forholdsvis stærke Koncentration af Arbejdsløsheden, og jeg er tilbøjelig til at tro, at der er noget rigtigt i dem alle.

For det første har de senere Aars Arbejdsløshed været meget ulige fordelt mellem Fagene, og efter hvad Specialundersøgelser bekræfter, endnu mere ulige fordelt mellem Brancher og Egne. Naar en Virksomhed eller Afdeling lukkes, bliver ogsaa de bedste Folk afskediget; og maaske har ikke mindst de, der er vant til fast Arbejde, ringe Chancer for at komme ind andre Steder, naar der findes mange arbejdsløse paa alle Omraader. De mange langvarigt arbejdsløse findes fortrinsvis i de haardt ramte Fag, og de kommer, som man saa i Byggefagene, atter i Gang, naar Fagets Forhold bedres — om end det synes at ske samtidig med en vis Forøgelse af Arbejdsomkostningerne.

For det andet synes der i stor Udstrækning ved Anvisning, Antagelse og Afskedigelse af Arbejdere at blive taget andre Hensyn end alene til Kvalifikationerne. Vedel-Petersen¹⁾ har vist, at de arbejdsløse i 3 københavnske Fag under en Periode med stor Arbejdsløshed i de fleste Tilfælde faar Arbejde igen hos den tidligere Arbejdsgiver. Anciennitet, Forsørgerbyrde o. lign. spiller rimeligvis en Rolle ved Antagelse og Afskedigelse.

For det tredie regnes der almindeligvis med Arbejdsløshedens

¹⁾ Socialt Tidsskrift, Juni 1934.

nedbrydende Virkning. Der synes i alt Fald at være større Risiko ved at tage en Mand, som har gaaet længe ledig. Denne Forringelse af Brugbarheden vil vel for Flertallets Vedkommende forsvinde igen, naar de faar Lov at have Arbejde en Tid.

Endelig er der for det fjerde de mindst kvalificerede eller helt ukvalificerede. Det maa her dreje sig om gradvise Overgange, og Anvendeligheden maa afhænge af Erhvervenes skiftende Behov og maa endvidere ses i Forhold til Lønkravene. Hvor der anvendes Akkord eller graduerede individuelle Lønsatser, skulde man paa Forhaand vente at finde færre uanvendelige. Tager man langvarig Arbejdsløshed som Tegn paa Uanvendelighed, giver Arbejdsløshedstællingen dog næppe nogen Bekræftelse herpaa, idet Fagernes erhvervsmæssige Forhold synes at have været ganske afgørende for, hvor mange langvarigt arbejdsløse der findes.

Der kan næppe være Tvivl om, at der findes en Del lidet anvendelige — bl. a. paa Grund af langvarig Arbejdsløshed —, samt at de mindst anvendelige i en vis Udstrækning er mere udsat for Arbejdsløshed end andre; man kan blot ikke angive klare Tal til Belysning af dette Forhold.

Resultatet er altsaa foreløbig, at Stigningen i Arbejdsløsheden, som finder Udtryk i Arbejdsløshedsprocenterne, for det første er Udtryk for en reel Arbejdsløshed, og for det andet langt fra alene beror paa de arbejdsløses personlige Uanvendelighed.

Forhaabentlig vil Arbejdsløshedsraadets Redegørelse sætte en Bom for hele den lidet frugtbare Strid om Arbejdsløshedsstatistikken, saa at man nu kan gaa i Gang med selve Realiteterne.

Personlige Forhold spiller rimeligvis en Del Rolle med Hensyn til, hvem der bliver ledige; men der er de fleste Steder nok at tage af, saa det afgørende bliver Spørgsmaalet om Antallet af arbejdsløse: Forholdet mellem Mængden af udbudt og efterspurgt Arbejdskraft under de givne Betingelser. Naar det siges¹⁾, at »Udviklingen synes at godtgøre, at en Del af de arbejdsløse ikke vil kunne faa Beskæftigelse paa normal Vis, selv under gode Industrikonjunkturer«, maa dette derfor tages som en Udtalelse om Antallet og ikke om Kvaliteten i Almindelighed — selv om naturligvis de mindst kvalificerede og længst arbejdsløse har størst Udsigt til at komme til at høre til de overskydende.

Der er allerede nævnt nogle af de Forhold, som forøger Ar-

¹⁾ Her citeret efter Økonomi og Politik 1934, S. 270.

bejdsudbudet og nedsætter Efterspørgslen. En Række andre uheldige Forhold er tilstrækkelig kendte og har mange Gange været behandlet paa Møderne her i Foreningen. De andre Landes Afspærringsforanstaltninger, Valutadeprecieringskonkurrencen, Uordenen i de internationale Kapitalbevægelser, Rationaliseringen, Landbrugskrisen, de oversøiske Landes stigende Konkurrence, de faste Kartelpriser o. s. v. Hertil kommer saa de Forhold, som særlig er knyttet til Arbejdsmarkedet, og som her skal optages til Behandling.

Ligesom paa andre Omraader indenfor Økonomien er det ikke muligt med Hensyn til Arbejdsløsheden at udpege en enkelt Aarsag. Det drejer sig om en Række Betingelser, som samtidig maa være til Stede¹⁾. Arbejdsløsheden kunde f. Eks. tænkes at forsvinde enten ved Øgelse af Arbejdsefterspørgslen eller ved en Formindskelse af Udbudet, det vil navnlig sige ved en stærk Reduktion af Arbejdstiden eller ved en Reduktion af Arbejdslønnen eller eventuelt af andre Produktionsudgifter. Allerede af denne Grund skal man være forsigtig med at sige, at f. Eks. den høje Løn er Aarsag til Arbejdsløsheden. Man kan derimod nævne en Anledning til Stigning i Arbejdsløsheden i saadanne Tilfælde, hvor kun en enkelt af Betingelserne, f. Eks. Eksportmulighederne eller Lønnen, har forandret sig. I den nuværende Situation er der imidlertid sket en samtidig ugunstig Forandring paa mange Punkter. Det interessante Spørgsmaal bliver da: hvilke Betingelser vil man helst ændre ud fra et politisk Moral- eller Interessesynspunkt, og hvilke Betingelser kan man i det hele taget ændre?

Forinden jeg kommer nærmere ind paa Spørgsmaalet om Midlerne, skal jeg sige lidt om Udsigten til, at Bedring vil indtræde af sig selv.

Med Hensyn til de sidste Aars Forværrelse af Efterkrigstidens almindelige Tilstand, er det kun muligt at give en Række Synspunkter, fordi de økonomiske Forhold er saa afhængige af skiftende politiske Begivenheder. De sidste Aars Afspærringspolitik har været de enkelte Landes Middel mod politisk Gældskrise, Kon-

¹⁾ Om dette Syn paa Aarsagsspørgsmaalet, se Gösta Bagge: Orsaker til Arbetslöshet, Bilag I til Arbetsutredningens Betänkande, 1931, samt min Artikel i Socialt Tidsskrift 1932: Arbejdsløsheden, Aarsager og Midler. Denne Artikel indeholder en mere systematisk og fuldstændig Behandling af Arbejdsløshedsspørgsmaalet end nærværende Foredrag, der væsentligt holder sig til Spørgsmaalet om kronisk Arbejdsløshed, som det tegner sig i Øjeblikket.

junkturtilbageslag, Rationaliseringsoverflod o. s. v. I første Omgang har de andres Foranstaltninger i højere Grad forstærket Nedgangen, end ens egne har hjulpet. Senere hen har man f. Eks. her i Landet faaet en Opgang, men paa Omraader, der var for begrænsede til at skabe gode Beskæftigelsesforhold i Landet. En Tilpasning med Omlægning af Produktion og Prissystem til den Grad af Selvforsyning, man foreløbig maa regne med, vil i alt Fald være langsom og smertefuld, saa en vis Bibeholdelse af Forværrelsen fra 1930—31 — med mulige Svingninger op og ned — maa man vist regne med, hvis der ikke indtræder reddende politiske Begivenheder i Indland eller Udland.

Mere sikkert, end at den sidste Forværrelse vil holde sig længe, synes det at være, at der navnlig i Efterkrigstiden er foregaaet en Omdannelse i Samfundets Konstitution, som let vil føre til en forholdsvis høj Grad af Arbejdsløshed i alt Fald periodevis. Dette vil være Tilfældet i saadanne Situationer, hvor Forandringer i Handels- og Produktionsforhold i et Samfund med højere Grad af Konkurrence vilde give Anledning til Tilpasning af Priser og Lønninger i nedadgaaende Retning. Her kan nævnes de industrielle Sammenslutningers meget betydningsfulde Opretholdelse af faste Priser og Gennemførelse af Produktionsindskrænkninger, ja at endog Landbruget, som alle for 5 Aar siden var enige om ikke egnede sig for Monopolpolitik, nu med Statens Hjælp hæver Priserne og indskrænker Produktionen, og til sidst, hvad vi navnlig skal komme ind paa her, Organisationerne paa begge Sider af Arbejdsmarkedet og dettes Stabilisering ved Hjælp af Arbejdsløshedsunderstøttelse. Om alle disse Foranstaltninger i sin Tid har været Midler til at undgaa noget værre, kan det ikke nytte at diskutere. Man maa blot regne med, at de ikke forsvinder af sig selv; at man altsaa ikke kommer ud ad samme Vej, som man i sin Tid kom ind. Hvis de ved Siden af deres eventuelle Nødvendighed i Forhold til den tidligere Tilstand og deres efter manges Mening gode Sider betinger Indskrænkninger i Beskæftigelsen, kan man kun komme bort herfra ved yderligere Omdannelse af Samfundets Konstitution — enten i den ene eller den anden Retning.

Spørgsmaalet om, hvorvidt den Arbejdsløshed, der opstaar ved Konjunktursvingninger af den traditionelle Type, hvor Opgang og Nedgang skifter nogenlunde jævnt og ligeligt, snarest begrænses ved stabile eller svingende Lønninger, er der mindre

Grund til at genoptage her¹⁾. Blandt de yngre svenske Økonomer synes der at herske Tvivl om Lønsænkningens Betydning ved Konjunkturarbejdsløshed²⁾. Ogsaa Flertallet i den svenske Arbejdsløshedskommission³⁾, (hvortil hører Professor Bagge), har ringe Tro til Lønpolitik, naar det drejer sig om Konjunkturarbejdsløshed. Derimod udtaler man sig meget stærkt for Nedsættelse af Lønnen og Foranstaltninger, der kan støtte dette, naar det drejer sig om »permanent Arbejdsløshed« (bortset fra visse specielle Tilfælde). Det kan her tilføjes, at Mindretallet i Kommissionen bl. a. anførte⁴⁾, at de beskæftigede Arbejdere bestrider, at deres Solidaritetspligt over for de arbejdsløse gaar saa vidt, at netop de skal bære Tabet ved Lønsænkning, samt at man savner Garantier for, at Formaalet med Lønsænkningen naas.

Vi er her ved et Hovedspørgsmaal: om Arbejdsmarkedets nuværende Organisation eventuelt i Forbindelse med de stærkt skiftende økonomiske Forhold gør Arbejdsløsheden kronisk, og samtidig er vi ved Hovedvanskeligheden i Diskussionen om Midler mod Arbejdsløshed: Spørgsmaalets nøje Sammenhæng med afgørende Interesse modsætninger mellem Klasserne.

Ser man bort fra politiske og administrative Ufuldkommenheder, kan Arbejdsløsheden uden større Vanskeligheder afskaffes — i alt Fald det meste af den —, hvis man blot vil Midlerne. Saa snart samme Magt bliver Herre over Kapital og Arbejde, vil der være Fordel ved at udnytte Produktionskræfterne — saaledes som det faktisk sker i det lille Landbrug. Det samme vil gælde saa vel i et socialistisk Samfund som i et Samfund, hvor Kapitalen har hele Magten og har den samlet paa een Haand. Konsekvente og fortsatte Lønreduktioner kan rimeligvis ogsaa efter nogen Tids Forløb føre til praktisk talt fuld Beskæftigelse.

Enhver af disse Udveje betyder imidlertid, at samtidig med Afskaffelsen af Arbejdsløsheden afgøres store Interesse- og Forde-
lingsspørgsmaal ensidigt til Gunst for den ene Part.

¹⁾ Se bl. a. Henviisningerne i nævnte Artikel i Socialt Tidsskrift 1932, S. 25 ff.

²⁾ Ohlin: The Course and Phases of the World Economic Depression, 1931, S. 270, jfr. samme: Penningpolitik, offentliga Arbeten, Subventioner och Tullar som Medel mot Arbetslöshet, 1934, S. 73, Myrdal: Finanspolitikens ekonomiska Verkningar, 1934, S. 263—66 og 269 n. og Alf. Johansson: Lönutvecklingen och Arbetslösheten (159—60, jfr. S. 10 og S. 77), 1934. De 3 sidstnævnte Bøger er Bilag til den i næste Note nævnte Betænkning.

³⁾ Arbetslöshetsutredningens Betänkande II. Åtgärddar mot Arbetslöshet, 1935. S. 259—60, 232 og 234.

⁴⁾ S. 314.

For det nogenlunde stadig beskæftigede Flertal af Arbejderne er Lønreduktion i alt Fald et stort og utvivlsomt Tab. Hvor meget der kan vindes for samtlige Arbejdere dels ved øget Beskæftigelse, dels ved lavere Priser som Følge af øget Produktion er yderst tvivlsomt, men vil i alt Fald ikke i de nærmeste Aar kunne opveje Tabet¹⁾. Saa længe der er Haab om, at Efterspørgslen atter vil stige, vil det ogsaa føles som et alvorligt Tab at gaa ned i Løn, naar man ingen Garanti har for at komme op igen, saa snart Betingelserne herfor er til Stede. Saavel den opadgaaende som den nedadgaaende Bevægelighed i Lønningen hæmmes af Parternes Frygt for ikke at komme tilbage til det gamle Leje, hvis de økonomiske Forhold atter gaar tilbage hertil. Skyttegravskrigen fortsættes derfor saa længe som muligt. Ogsaa Mulighederne for Prisforhøjelsespolitik eller Sænkning af Renteudgifterne synes blokerede af forskellige Interessegrupper²⁾.

Det vil heller næppe for Tiden betale sig for Arbejdsgiverne, som med Fordel beskæftiger det begrænsede Antal Arbejdere, at forsøge at drive Lønningen ned, da de jo ikke synes at have større Brug for de overskydende. Regeringens Stilling for to Aar siden frister heller næppe til Lockouteksperimenter.

Med den givne Fordeling af Folketal og Magt her i Landet mellem Arbejdere og andre Byfolk samt større og mindre Landmænd er den højre- og venstrerevolutionære Løsning af Spørgsmaalet ogsaa for Tiden udelukket. Men fortsætter man et Tiaar med gennemgaaende over 20 pCt. Arbejdsløshed — hvoraf i det mindste Halvdelen af Arbejderne faar en væsentlig Part, samtidig med at adskillige Folk fra andre Klasser rammes — saa skal det nok vise sig her som andre Steder, at selv om Arbejdsløshedsspørgsmaalet er et Mindretalsspørgsmaal, kan et Mindretal uden stort Haab blive farligt for den politiske Ligevægt. Og Mindretallet vil let vokse, hvis de samme Kræfter bliver ved at virke.

Tilbage staar da en eller anden Form for Kompromis, som æn-

¹⁾ Om Arbejdsefterspørgslens Elasticitet er det næppe muligt at sige noget bestemt. Den Omstændighed, at Lønnen, selv naar Lønandelen i indenlandske Raastoffer (specielt fra Byerhvervene) medtages, kun udgør en Del af Prisen, tyder paa uelastisk Efterspørgsel. Om den direkte og indirekte Lønandels Størrelse paa forskellige Omraader, se en interessant Artikel af Bakker i *Econometrica* for 1934. Mulighederne for Overgang til mere arbejdskrævende Metoder i Tilfælde af Lønfald, som skulde give større Elasticitet, betyder vel for Tiden væsentlig en Begrænsning i Industriens Mekanisering. Eksportindustriernes relativt store Elasticitet er formentlig for Tiden stærkt nedsat.

²⁾ Jfr. Niels Lindbergs Artikel i *Socialisten* for Marts 1935.

drer Systemet, men i Overensstemmelse med de givne Magtforhold ikke forskyder Forholdet mellem Klassernes Velstand i afgørende Grad. For at naa til en saadan Løsning maa man altsaa opgive de for Tiden umulige Forsøg paa at benytte Arbejdsløshedsspørgsmaalet til samtidig at knuse den ene eller den anden Klasse.

Det maa i og for sig undre, at saa mange, f. Eks. Flertallet i den svenske Kommission, mener, at økonomisk Tilpasning selvfølgelig maa betyde Reduktion af Lønnen og dermed tillige af Arbejdernes Indtægter. De engelske Økonomer I. A. Hobson og Pigou¹⁾ peger paa en anden Løsning: Reduktion af Lønnen, men Bibeholdelse af Arbejdernes Indtægter, i alt Fald i Forhold til de andre Klasser. Dette kan naas ved Hjælp af sociale Ydelser, f. Eks. i Form af Forsørgertillæg, der dækkes ved Skatter, som i mindre Grad hæmmer Produktionen end høje Lønninger, foruden de kendte Skatter, f. Eks. Skatter paa valutabeskyttet Produktion i Forbindelse med Importafgifter. Det er vel mere Begrænsningen i de politiske end i de økonomiske Beskatningsmuligheder, som vanskeliggør Gennemførelse af en saadan Plan i en nærmere Fremtid. Men hvis Rationaliseringens Overflod atter afløser Afspærringssystemets Fattigdom, bliver Tanken paatrængende.

Selv om Løsning ved Kompromis er mulig i nogenlunde Overensstemmelse med den bestaaende Fordeling og ved mindre Ændringer af Samfundets Struktur, vil den dog kræve smertelige Indgreb til flere Sider, navnlig i den nuværende Situation, hvor en Nedsæring af det samlede Forbrug, hvis Kronen skal holdes, synes nødvendig for at faa en nødvendig Udvidelse af Produktionsapparatet. Kompromiset, som ikke gør ondt, er jo i Reglen en Skinløsning, der medfører mere Besvær end Nytte.

Jeg skal nu gennemgaa nogle af Arbejdsløshedspolitikens Midler ud fra Princippet det dybt indgribende Kompromis, der med Hensyn til Fordelingsspørgsmaalet mellem Klasserne nærmest holder sig til det for Tiden mulige, d. v. s. omkring status quo. Forudsætningen er iøvrigt, at Arbejdsløsheden dels hænger sammen med Arbejdsmarkedets og Samfundets nuværende Konstitution, som derfor maa forandres, dels med en rimeligvis langvarig Forringelse af Arbejdsefterspørgslen, men delvis ogsaa med mere forbigaaende konjunkturelle Forhold og Tilpasningsforhold. Jeg skal

¹⁾ Rationalisation and Unemployment 1930, S. 121 og Pigou and Robertson: Economic Essays and Addresses, 1933.

navnlig komme ind paa de Midler, som har direkte Forbindelse med Arbejdsmarkedet. Heri ligger ikke, at de samme Formaal ikke for stor Del kan søges naaet ved Hjælp af andre Midler, f. Eks. Prishævning, Kreditudvidelse, Rentesænkning o. s. v. Disse Midlers Anvendelighed rejser imidlertid særlige Problemer, ligesom de støder paa særlig politisk Modstand¹⁾. Og selv om de kunde og blev anvendt med Held, vilde dog sikkert en stor Del af Opgaven forblive uløst. Ved Paavirkning af Prisniveauet kan man f. Eks. ikke fjerne Uligheder mellem Forholdene i de enkelte Fag. Eksistensen af Understøttelse til de arbejdsløse øger ogsaa Trangen til supplerende, direkte Indgreb i Arbejdsforholdene, og den sparede Understøttelse giver Midler, som det synes svært ikke at benytte, d. v. s. Problemstillingen for den økonomiske Politik er nu en anden.

Da jeg tager Sigte paa Planlæggelsen af Arbejdsløshedspolitikken længere ud i Tiden, bliver Fremstillingen lidt abstrakt, uden Fordybelse i de i Øjeblikket foreliggende Lovforslag, som jo ogsaa er rettede mod den mere akutte Del af Arbejdsløsheden.

Det naturligste Middel vilde være en Udvidelse af de private Virksomheders Produktionsapparat, saa de fik Brug for flere Arbejdere. Ønsket om at opretholde Kronen og Usikkerhed med Hensyn til, hvilken ny Produktion man for Tiden tør starte, vil dog rimeligvis føre til stor Forsigtighed paa disse Omraader. Man maa da nærmest gaa indirekte frem, d. v. s. ved Beskatning og Nedskæring reducere Befolkningens Forbrug og Import, saa der bliver mere Plads til Udvidelse af Produktionsapparatet. Lidt 5-Aarsplan med tilsvarende national Offervilje var næppe nogen Skade til.

Hvis man for Tiden maa opgive at foretage større Udvidelser, vil det være naturligt — trods de Ubehageligheder, det medfører for Arbejderne og Virksomhederne — i størst mulig Udstrækning at lokke og tvinge til Anvendelse af Flerholdsdrift, hvor der er Mulighed for Udvidelse af Produktionen uden fuldstændig Ødelæggelse af Markedet. Om det er nødvendigt, kan privatøkonomiske Tab delvis kompenseres ved Hjælp af den sparede Arbejdsløshedsunderstøttelse. Samfundet tjener saa desuden ved de billige Priser.

I nær Forbindelse med Flerholdsdriften staar Anvendelsen af nedsat Arbejdstid²⁾ — som hidtil i mærkværdig ringe Grad har

¹⁾ Jfr. den ovennævnte Artikel af Niels Lindberg.

²⁾ Jfr. Arbejdsløshedsraadets Betænkning herom af 24. Marts 1934.

været praktiseret her i Landet. Formerne: nedsat Timetal, nedsat Dagetal pr. Uge, skiftevis Ledighed i een eller et Par Uger ad Gangen, aarlig Ferie o. s. v. kan indrettes efter de enkelte Fags Behov. Tabet er her betydeligt for de hidtil beskæftigede Arbejdere, men kan, som af Arbejdsløshedsraadet foreslaaet, i en Overgangsperiode delvis kompenseres ved Hjælp af de sparede Arbejdsløshedsunderstøttelser. Forslaget synes ikke rigtig at have vundet Tilslutning. Spørgsmaalet er imidlertid saa vigtigt, at man ikke bør opgive videre Forsøg paa at finde en antagelig Løsning.

Nedsat Arbejdstid betyder jo ikke nogen Forøgelse af den samlede Beskæftigelse, men derimod en jævnere Fordeling af Arbejdsløsheden. Skal det være et Middel, der hjælper over for det svingende Arbejdsbehov, maa Systemet kunne udvides og indskrænkes efter Forholdene. Paa Omraader, hvor Rationaliseringens Overflod bliver mere fremtrædende end Fattigdommen paa Grund af Afspærringspolitikken, vil det dog kun være naturligt at gaa til en blivende Nedsættelse af Arbejdstiden.

En anden Reduktion af Arbejdsudbudet, som synes nærliggende, er netop nu, hvor Antallet af 14—15-aarige (Fødselsaargangen 1920) er paa Toppunktet, at gaa til en Forlængelse af Skolepligten.

Offentlige Arbejder synes et udmærket Middel mod Konjunkturarbejdsløshed, idet Arbejde, der alligevel skal udføres, henlægges til Tider, hvor der er ledige Produktionskræfter, og der bl. a. herved spares Arbejdsløshedsunderstøttelse, samtidig med at selve Svingningstendensen modvirkes. Efter de mange ekstraordinært daarlige Aar bliver det efterhaanden sværere at skaffe egnede Ting at udføre. Staar man over for Arbejdsløshed af mere kronisk Karakter, bliver Forholdet vanskeligere. Det synes dog berettiget at anvende offentlige Arbejder, hvor der er en ledig Produktionskapacitet, det vil navnlig sige, hvor den overvejende Del af Udgiften gaar til Arbejde, specielt hvor Merudgiften udover Understøttelsen er lille, samtidig med at selve Beskæftigelsens Værdi er stor — som ved de planlagte store Nødhjælpsarbejder¹⁾ for de langvarigt arbejdsløse. Tillægger man for Alvor saadanne Arbejder stor Betydning, maa man skaffe Plads til dem indenfor Budgettet ved Forhøjelse af Skatter eller Nedsættelse af Tjenestemandslønninger o. lign. — og om fornødent skaffe Plads indenfor

¹⁾ Lovforslag fremsat i Folketinget den 26. Febr. 1934. Hermed fulgte en Oversigt over de hidtil anvendte Former for ekstraordinært offentligt Arbejde samt en Betænkning fra Arbejdsløshedsraadet.

Betalingsbalancen ved at skære mere unødvendige Importkrav ned, eventuelt indirekte ved at nedskære Indtægterne. De store offentlige Arbejder er netop et Eksempel paa, hvor vigtigt det er, at Beskæftigelsespolitik, Finanspolitik og Valutapolitik afgøres under eet, saaledes at man i en Nødssituation indenfor hvert Omraade lader det vigtigste Krav gaa først uden at se for meget paa velerhvervede Rettigheder.

Offentlige Arbejder af mere eller mindre Nødhjælpskarakter er anvendelig i en Overgangsperiode, indtil der atter enten af sig selv eller ved en aktiv Tilpasning bliver tilstrækkelig Beskæftigelse paa det normale Arbejdsmarked. Med Udsigt til stor og langvarig Arbejdsløshed maa man dog først og fremmest søge en mere normal Ligevægt. For 100 Mill. Kr. Hedeopdyrkning og lignende Arbejder planlagt paa langt Sigt bør der formentlig først blive Tale om, saafremt man opgiver at naa til Enighed om en Udvidelse af den normale Produktion.

Ved Siden af den almindelige Produktion, der fortsætter paa den gamle Maade, at lade de 100.000 overflødige danne et Samfund for sig, der udfører mindre nødvendigt Arbejde, lever paa ringere Levefod og under højere Grad af Selvforsyning end den øvrige Befolkning, kan der kun være Mening i, hvis det gælder om under en midlertidig Overgangstilstand at holde de gamle Arbejdsbetingelser vedlige, eller fordi disse paa Grund af Brist i Samfundets Organisation er urørlige — altsaa som Nødhjælp mod Følgerne af manglende Evne til at enes om noget for alle Parter gunstigere. En permanent Anvendelse af Principperne for Prisdifferentiering og Dumping m. H. t. Arbejdet, d. v. s. Salg af det overflødige Arbejde til nedsat Pris, gaar næppe i Længden.

Navnlig i Betragtning af den stærke Anvendelse af offentlige Arbejder, der allerede har fundet Sted, synes det i og for sig ønskeligt i Stedet at støtte privat Virksomhed, saaledes at man ogsaa her sætter Produktionen i Gang ved Hjælp af den sparede Arbejdsløshedsunderstøttelse eller tilsvarende Laane- og Garantimidler. Metoden er anvendt med Held med Hensyn til Byggeriet og Grundforbedringsarbejderne paa Landet¹⁾. Paa førstnævnte Omraade er det som bekendt af Betydning, at man ikke ved offentlig Støtte maa forcere Byggeriet saaledes, at Omkostningerne drives i Vejret. Jeg kan her minde om, at Arbejdsløshedsraadet i sin første Betænkning fremsatte følgende nærmere moti-

¹⁾ Betænkninger fra Arbejdsløshedsraadet af 9. og 21. Januar 1933.

verede Ønsker med Hensyn til Lovens Administration, hvoraf c og d her har særlig Interesse:

- a) at der saa vidt muligt benyttes danske Materialer,
- b) at der i fornødent Omfang stilles Krav til usunde Lejligheder, for hvis Vedkommende Byggevedtægterne ikke er overholdt, om, at Byggevedtægterne respekteres, og som Erstatning for disse Lejligheder tilstræbes det, at der bygges billige Lejligheder (Billigheden opnaas ved at give Afkald paa moderne Indretninger).
- c) Arbejdsløshedens Svingninger og Forskellighederne indenfor de forskellige Fag og Egne i Landet maa følges saaledes, at der tilvejebringes en vis Ligevægt, og saaledes, at Ordningen bringes til Ophør, naar den ikke længere er paakrævet.
- d) Standsning af Støtten i Tilfælde af uberettigede Forhøjelser af Materialepriser og Løn m. m. og eventuelt regulerende Foranstaltninger i særlige Tilfælde.
- e) Det henstilles til Overvejelse, om der ved det Byggeri, som i Kraft af dette Forslag sættes i Gang, bør tilstræbes en Nedsættelse af Arbejdstiden for at skaffe Arbejde til saa mange som muligt.

Man har ogsaa saa vidt muligt holdt igen med den offentlige Støtte til Byggeri i den stærke Byggeperiode.

En Støtte til private, der udvider deres Fremstilling af Forbrugsvarer i Almindelighed, har ogsaa været drøftet, men der synes at være overvejende Vanskelighed herved¹⁾, navnlig Faren for ved Konkurrence at indskrænke den hidtidige Produktion og Vanskelighed ved at hindre Misbrug. Disse Vanskeligheder vilde blive betydelig mindre, hvis der gaves Støtte ogsaa til den hidtidige Produktion — hvad der omtrent vilde betyde det samme som Reduktion af Virksomhedernes Lønudgift samtidig med Opretholdelse af Arbejdernes Indtægt; men Systemets finansielle Omfang vilde herved blive langt større, og Dækning kunde ikke tilvejebringes ved Hjælp af sparet Arbejdsløshedsunderstøttelse.

Ved Arbejdsløshedstællingen viste det sig, at Risikoen for Arbejdsløsheden indenfor det store Metalarbejderforbund i høj Grad er udjævnet ved Overgang mellem de forskellige Specialiteter. Ligeledes var Arbejdsløsheden her omtrent den samme i Landets Hoveddele. En saadan stor faglig og lokal Bevægelighed, som dette tyder paa, er ikke alene af Betydning for Arbejdsløshedens For-

¹⁾ Arbejdsløshedsraadets Skrivelse af 23. December 1932.

deling, men sikkert ogsaa for dens samlede Omfang, idet Initiativet lettere opstaar og Beskæftigelsen lettere udvides, naar der er let Adgang til et rigeligt Udvalg af egnede Arbejdere. Blandt andet under Hensyn hertil har man ogsaa i England hjulpet med at flytte arbejdsløse væk fra de haardest ramte Egne. De ganske smaa lavsmæssigt prægede Fag som f. Eks. Billedskærere, Drejere, Kobbersmede o. s. v. har gerne en stor Arbejdsløshed.

Arbejderne selv kan gøre en Del ved at lette Sammenslutning og Overflytning mellem de snævrere Grupper, og Staten kan sikkert ogsaa paavirke Forholdene, navnlig hvis det sker ved en Indgriben, som paa andre Punkter bringer Arbejderne væsentlige Fordele.

Noget tilsvarende gælder med Hensyn til en endnu større Anvendelse, end man allerede har her i Landet, af Akkord eller Differentiering af Lønninger efter Ydeevne, f. Eks. en mere almindelig Gennemførelse af noget lavere Betaling for unge, gamle eller paa anden Maade mindre kvalificerede Arbejdere. Betalingen skal naturligvis ikke være lavere end i Forhold til Ydeevne og Omkostning ved at benytte denne Arbejdskraft, saa at det ikke bliver en Underbyden, men kun en Konkurrence ved at flere kommer med i Betragtning. En Løsning maa ogsaa her søges i Forstaaelse mellem Parterne, saaledes at der ikke sker en uheldig Forringelse af den faglige Standard.

Medens det paa disse Punkter er Fagforeningerne, der maa gøre Indrømmelser, gælder noget tilsvarende med Hensyn til Arbejdsgivernes Stilling til Overarbejde, nedsat Arbejdstid og Ferier samt Indrømmelser af enhver Art, hvor Virksomhederne vil og kan give saadanne, men Organisationerne hindrer en Differentiering opefter. Endvidere vilde det være naturligt samtidig med Bekæmpelse af beskæftigelseshæmmende Forhold paa Arbejdsmarkedet at forsøge en effektiv Bekæmpelse af tilsvarende Forhold i Virksomhedernes Produktions- og Prispolitik, men dette falder udenfor Emnet her. Hvis de omtalte Ændringer i Arbejdsmarkedets Forhold skal gennemføres i noget væsentligt Omfang, maa det sikkert ske ved Lov, d. v. s. uden at berøre de almindelige Overenskomstforhandlinger, men dog i størst muligen Forstaaelse med Organisationerne.

Hvor det drejer sig om langvarigt arbejdsløse, der har tabt den faglige Færdighed, vil det være naturligt, som man har været inde paa andre Steder, at give et offentligt Tilskud i en kortere Overgangsperiode, naar Arbejde opnaas.

Bliver det i højere Grad lige fordelagtigt at benytte alle Arbejdere, kan dette ogsaa bidrage til at mindske de konjunkturmæssige Svingninger i Arbejdsomkostningerne.

Mulighederne for at gøre Virksomhederne mere interesserede i regelmæssig Beskæftigelse ved at lade dem bære en Del af de Omkostninger, deres Uregelmæssighed forvolder Arbejderne og det offentlige — eventuelt saaledes, at Byrden ved Opretholdelsen af den nødvendige Arbejdskraft fordeles mere lige, ved at uregelmæssige Virksomheder betaler til de mere regelmæssige — skal jeg ikke komme ind paa her¹⁾). Der kan ogsaa være Tale om højere Løn for kort Beskæftigelse, Ekstrabetaling ved hver Afskedigelse, Begunstigelse af lange Kontrakter og af Arbejde i den døde Sæson. Særlig vil det være ønskeligt at bekæmpe den stigende Sæsonsvingning i Landbruget, der driver Arbejdere, som man maaske faar Brug for igen næste Sommer, ind til Byerne.

Til sidst kommer det mest vitale, men ogsaa det vanskeligste Forhold, selve Lønniveauet. Forudsætningen for at røre ved det maa i alt Fald være, at der er Betingelser til Stede for at skaffe Beskæftigelse til flere. Hvor Virksomhederne ikke kan rumme flere Arbejdere, eller der ikke er Mulighed for nogen væsentlig Udvidelse af Omsætningen, er en Lønreduktion unyttig, set fra et beskæftigelsesmæssigt Synspunkt.

Den allerede ovenfor nævnte Mulighed for Sænkning af Lønudgiften uden tilsvarende Reduktion af Arbejdernes Indtægter er en Udvej, der maaske ikke kan realiseres for Tiden, men som navnlig har Chance for at komme i Forgrunden, naar Rationaliseringens Overflod atter bliver aktuel. Enhver Form for offentlig Ydelse eller Reduktion af Skatter, sociale Forsikringsbidrag o. s. v. for Arbejdere og eventuelt andre ubemidlede eller hele Befolkningen kan benyttes som Kompensation. Man kan tænke sig gratis eller billige Rationer af Landbrugsprodukter, som det midlertidigt er svært at faa afsat, kontante Tilskud til alle mindre bemidlede Forsørgere²⁾ eller midlertidige Bestemmelser om kontant Kompensation for selve Løntabet.

Alle disse Metoder minder om det System med offentlig Supplerings af Lønnen, der havde saa stærkt kritiserede Virkninger i England i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Men Betingelserne synes nu at være helt andre: Arbejderbefolkningen vokser ikke

¹⁾ Se Artiklen i Socialt Tidsskr. 1932 Afsnit 2 og 5.

²⁾ Jfr. K. K. Steincke: Fremtidens Forsørgelsesvæsen I, 1920 og Alva och Gunnar Myrdal: Kris i Befolkningsfrågan, 1934.

i Takt med Indtægterne, saaledes at Lønnen trykkes ned af det øgede Folketal; og Arbejderne har nu i Forvejen en stor Mellemlægning med de offentlige Kasser, som ikke vil blive principielt ændret, ved at de positive Konti sættes op, eventuelt til det dobbelte eller tredobbelte, samtidig med at Lønindtægten gaar ned.

Iøvrigt maa man jo vente, at Arbejderne efter Forløbet af en Overgangsperiode i ret stor Udstrækning vil faa Kompensation for Lønnedgangen gennem øget Beskæftigelse og lavere Priser. Der kan derfor være Tale om at nøjes med en Garanti, som kun bliver effektiv, saa vidt og saa længe Arbejdsløsheden har en vis Størrelse og Priserne en vis Højde. Denne Garantis finansielle Størrelse vanskeliggør naturligvis Gennemførelse i en nær Fremtid af Kompensation og dermed vel ogsaa Gennemførelsen af en for Flertallet af Landets Indbyggere og afgørende Magtfaktorer antagelig Reduktion af Lønudgiften. Jeg synes dog, det straks bør overvejes alvorligt, om det ikke er her, den store Mulighed ligger.

Hvor megen Kompensation, der skal gives, er iøvrigt et Magt- og Interessespørgsmaal, jeg ikke skal blande mig i. Forholdet vil stille sig ganske forskelligt alt efter de økonomiske Betingelser. Hvor Rationalisering paa een Gang gør Samfundet rigt og Arbejdet overflødigt og omtrent værdiløst, vil sikkert de fleste være enige om, at en Fastholdelse af det gamle Lønssystem kan blive umulig. Er den afgørende Faktor derimod almindelig Fattigdom i Samfundet paa Grund af de andre Landes Afspærringspolitik, vil de fleste vel være lige saa enige om, at en Reduktion ogsaa af Arbejdernes Indtægter kan blive nødvendig. I sidste Tilfælde kan der, saafremt Valutakursen ikke maa røres, være Tale om at ty til v. Papens Medicin fra 1931: den samtidige Nedskæring af Lønninger, Renteudgifter, Husleje, Priser o. s. v.

Alt dette synes maaske ikke videre aktuelt, men det er bedst at være forberedt paa, at det kan blive det, og at der maa ses efter Udveje uden for de ordinære, hvis den ekstraordinære Arbejdsløshed ikke skal blive kronisk og normal.

De gældende Understøttelser gennem Arbejdsløshedskasser og Kommunchjælp skal jeg ikke komme nærmere ind paa. Det ses ikke, hvorledes de skulde kunne afskaffes eller indskrænkes, saa længe man ikke paa anden Maade kan skaffe Plads til de overflødige. At man havde haft noget færre arbejdsløse nu, saafremt Understøttelserne havde været mere begrænsede, er sandsynligt. Nu at trykke Lønningerne ved Hjælp af Nedsættelse i Understøt-

telserne forekommer derimod at være en for usikker, langsomt virkende og smertefuld Omvej. De gældende Understøttelser virker vel i Reglen navnlig demoraliserende, fordi de er saa smaa.

Staten har en stor og sund Interesse i at skaffe Arbejde i Stedet for Understøttelse selv med en vis Merudgift paa Grund af dens Tilskud til Arbejdsløshedskasserne, og fordi det saakaldte Refusionsforbund af samtlige Kommuner — som er Staten paa en anden Maade — betaler $\frac{2}{3}$ af Kommunchjælpen. Kommunerne savner derimod en tilsvarende Tilskyndelse, selv om der nu er hjulpet noget paa Forholdet ved Loven af 22. Dec. 1934 om mellemkommunal Refusion for Udgifter til visse »mindre betydelige kommunale Arbejder«. At finde en helt tilfredsstillende Løsning, som ogsaa genskaber Kommunernes og de store lokale Skatteyderes Interesse i at give Arbejde, der ligger lige under Grænsen af det profitable, er vigtigt, men sikkert meget vanskeligt.

I Forsorgen for de arbejdsløse, navnlig de langvarigt arbejdsløse og de unge, spiller endelig Spørgsmaalet om den faglige og kulturelle Oplæring og Vedligeholdelse en stor Rolle. De yngste har her i Landet gennemgaaende ikke nogen væsentlig større Risiko for Arbejdsløshed end de øvrige Arbejdere. Alligevel er det et betydningsfuldt Problem at gøre noget særligt for at bevare deres Kvalitet.

At spaa om Fremtiden er mere vanskeligt nu end nogensinde. Jeg skal slutte med at gentage, at man bør regne med stor Sandsynlighed for, at de nuværende Vanskeligheder med at skaffe hele Befolkningen Arbejde vil holde sig et Stykke Tid endnu, samt at Samfundets, specielt Arbejdsmarkedets, Konstitution rummer en Fare i det mindste for gentagne Perioder med større Arbejdsløshed end i Førkrigstidens Nedgangsperioder. Under disse Omstændigheder kan der være Grund til at tænke paa mere end midlertidige Kriseforanstaltninger, ekstraordinære Foranstaltninger, som er ved at blive den ordinære Tilstand.

Ordet Planøkonomi dukker frem; men det maa da straks bemærkes, at det langt mere kommer an paa den virkelige Planmæssighed end paa Indgrebenes Mængde og Omfang. Det planmæssige maa bl. a. bestaa i et nøje Samarbejde mellem de Organer, der styrer: normale offentlige Arbejder, særlige Beskæftigelsesforanstaltninger, Importbegrænsning, Kreditvæsen, Byggeri, Skatter og Industri- og Landbrugspolitik. Ethvert Maal maa søges naaet, ikke ad den politisk lettest fremkommelige, men ad den

mindst forstyrrende og mest direkte Vej. F. Eks. maa en eventuel, af valutamæssige Grunde ønsket Reduktion af Forbruget helst gennemføres direkte ved Skatter og Nedskæringer og ikke ved en Indskrænkning i Beskæftigelsen ved Hjælp af Kreditindskrænkning eller Standsning af Raastofimporten, samtidig med at det offentlige med stor Bekostning skaber nyt Arbejde i Stedet for det private, der med Vilje sættes i Staa.

Saa længe Magten er delt, er det forstaaeligt, at hver Del af Samfundsmagten, Ministerier, Banker, Organisationer o. s. v., søger at klare sin specielle Opgave og griber ind, hvor Modstanden er mindst.

En tilfredsstillende Løsning af Arbejdsløshedsspørgsmaalet i Forbindelse med de andre økonomiske Reorganisationsspørgsmaal uden unødigt Spild og Forstyrrelse vil kræve en stærk Koncentration af Statens Magt og Sagkundskab og forstaaende Samarbejde med de private Organisationer. Da det næppe lader sig gøre ved Grundlovsændring eller Lodtrækning at fjerne det ene af Rigsdagens to modstaaende Ting, vil den bedste Løsning muligvis være en Bemyndigelseslov som Loven af September 1914 i Forbindelse med en Overenskomst om Samarbejde mellem alle Parter under saadanne Former, at en Afstemning indenfor en enkelt Forsamling eller i visse Tilfælde en enkelt Mands Beslutning altid kan føre til et positivt Resultat passende til de skiftende Forhold.

Endvidere maa en Plan, der skal hjælpe i Længden, ikke bygge paa Produktionsindskrænkning, og hvor der er Mulighed for Gengæld heller ikke paa national Afspærring, men netop paa en Forøgelse af Produktionen, ved at Produktionskræfterne udnyttes i størst mulig Udstrækning og ikke holdes tilbage for hver for sig at opnaa en større Part i Fordelingen. Fordelingsspørgsmaalet lader sig løse ved langt billigere Midler, naar blot een kollektiv Vilje er bestemmende.

Om Løsning til højre eller til venstre er bedre end status quo, skal jeg ikke blande mig i, ej heller udtale mig om, i hvilken Udstrækning det samtidig med, at man ordner Fordelingsspørgsmaalene, vil være ønskeligt at nedskære det samlede Forbrug.

En særlig Vanskelighed ved en mere indgribende Regulering af Løn-, Arbejdstids-, Organisations- og Indtægtsspørgsmaal er, at Forholdene er saa ustabile.

Den herskende Afspærringspolitik med dens Fattigdom kom delvis som et Værn mod Rationaliseringens Rigdom. Begge betyder nedsat Arbejdsefterspørgsel, men Afspærringen i et fattigt

Samfund, Rationaliseringen i et rigt. (Et Samfund giver sig selv Uduelighedsattest, naar det lukker af for Rationaliseringen, eller naar det deler sig i en normal Afdeling og en permanent Nødhjælpsafdeling, der ikke maa udføre alt for nyttigt Arbejde). Indretter man sig nu varigt efter Afspærringspolitik, og der derefter atter sker Lettelser i denne, vil der rimeligvis være sket en unødigt Nedskæring i Arbejdernes Forhold, som det vil være svært at komme bort fra igen. Automatisk Regulering af Lønninger, Skatter, sociale Ydelser o. s. v. efter Indexstal (maaske fortrinsvis vedrørende Indtægtsforhold og Beskæftigelse), vil vanskeligt strække til paa Grund af de uforudsete Ændringer i Forudsætningerne. Den Omstændighed, at ingen kender Statsmagtens Farve i de følgende Aar, gør ikke Forholdet lettere. Man foretrækker da at blive i sine Skyttegrave og holde paa de Fordele, man har. Maaske kunde en af Staten og de interesserede Parter godkendt voldgiftsmæssig Regulering af Hovedpunkterne i en opnaet Ordning tænkes at skabe den fornødne Smidighed. Korporationssystemet, vel nærmest efter amerikansk Mønster, er ogsaa en Udvej, som dukker frem i en vanskelig Periode.

Hvad jeg her har sagt, er af ret omfattende og almindelig Karakter, nærmest et Ideal for Behandlingen af Tidens Problemer; men Principperne i det lader sig ogsaa anvende over for et stykkevis Arbejde, mere i de almindelige Baner.

Forudsætningen for et frugtbart Samarbejde vil i alle Tilfælde være, at man ærligt og upartisk undersøger Fordele og Ulemper for Parterne, og at der hos disse er Vilje til at løbe en Risiko og tage Ofre paa adskillige Punkter for at opnaa den større Beskæftigelse.
